

Åbningstale til koncerten "Klassisk for fred" i Slesvigsk Musikhus, 1. maj 2023, kl. 16

Vi er i lysfestugen og om lidt er vi inviteret til at lytte til musik, som har med vand at gøre. Levende lys, ild og vand, der findes næsten ikke større modsætninger end de to. Kan der tales om ild og vand samtidigt?

Ja, det kan lade sig gøre, fordi lysfestugen har jo ganske rigtigt tænding af levende lys i hele byen som højdepunkt, men de hundredvis af kærter står jo som symbol ikke for ild, med for livet og for fred. Og fred og livet på den ene side og vand på den anden side, de har virkelig meget med hinanden at gøre. Det bliver til den røde tråd i aften, både i min lille tale, men endnu mere i selve koncerten.

Men helt glemme tanken om ilden – det skal vi ikke. Den har også sin rolle i aften. Men først om vand.

Vand er jo et vidunderligt stof. Vand er ét, hvis ikke det grundstof af livet. Endnu har vi ikke tegn på, at der findes liv i universet, som ikke har vand som grundlag – selv efter al forskning med rumsonder og teleskoper. Der er stadigvæk teorier om liv på basis af andre grundstoffer. Men det gælder i hvert fald ikke for vores planet – jorden, i hvert fald ikke på dens overflade.

Vandet er kommet ude fra. Det er noget, som vel alle i videnskabens verden er enige om i dag. Sandsynligvis er vandet kommet med kometer fra helt andre dele af vores galakse.

Vand var en gave til jorden. Vi er måske ikke enige om, hvem vi i sidste ende skal takke for denne fine gave, men vi kan jo være enige om, at vi skal være mere taknemmelige for vandet, end vi er i dag.

Især i vores rige dele af verden, hvor vandet ikke ser ud til at være et problem. I andre dele af verden takker folk den dag i dag deres guder for hver eneste dråbe vand.

Og så har vi allerede den første bro fra vand til fred, fordi: Der, hvor der er rigeligt med vand, er der større chance for fred end der, hvor der er mangel på vand, i hvert fald mangel på fersk og rent vand.

I store dele af verden er denne mangel allerede i dag udgangspunkt og baggrund for strid og kamp. Nogle steder er det den rene overlevelseskamp, fordi uden vand findes der ikke liv. Vand bruges som drikkevand til mennesker og kvæg, til vanding af afgrøder og frugttræer.

Det kan undre os, at nogle mener, at der ikke er vand nok til alle. 71% af jordens overflade er havområder. Set fra rummet findes der en særlig blikvinkel, der kaldes for "vandhalvkuglen". Vores planet er ikke uden grund blevet kaldt "Den blå planet" – netop fordi man næsten kun ser vand, når man kigger på jordkloden udefra. Så: vandet var og er, helt bogstaveligt talt, den største gave, vi nogensinde har fået.

Men store dele af vandet er ikke brugbart for os som mennesker. Og heller ikke for de andre landlevende dyr. Vi tåler ikke saltvand og derfor ikke havvand. Omvendt, bruger vi vand til at komme af med alt for meget salt, fx når vi sveder eller når vi græder. Til forsyning har vi brug for det vand, der er gemt i atmosfæren. Vi har brug for regnvand, Vi har brug for de små dråber, der kommer dryssende ned fra himlen.

Og pludselig er vi kommet fra det ufattelig store som rummet og verdenshave til de helt små dimensioner – til den enkelte vanddråbe. Og vanddråber har vi ikke nok af, mens vi har alt for mange tårer i verden. Begge slags dråber er meget uretfærdigt fordelt. I Danmark forsejler vi vores landskab med sten og beton. Vi virker ikke ret taknemmelige for den gave vi har, at vi har flere regndråber end tårer. I Danmark bliver der færre og færre muligheder for at vanddråberne kan trænge ind i jorden, at de kan blive en del af det, vi kalder for "grundvand". Det er den slags vand, vi i virkeligheden lever af. Her har alle vores planter deres rødder. Her udspringer drikkevandskilder som "Sophiekilden" i Dyrehaven.

I grundvandet er vanddråberne samlet, men samtidigt fordelt over utrolig store arealer. Hele Sønderjyllands grundvand er stort set kun inddelt i to store underjordiske vandreservoirer. Derfor er det så farligt at ødelægge grundvandet et sted i landsdelen, fordi det har så store konsekvenser for os alle.

Og der har vi den anden bro mellem vand og fred: Hvis vi sammenligner fred med vand, så kan vi se: Det, vi gør, har meget med det at gøre, hvad andre vil opleve. Vand kan forurennes et sted og forurenet vand kan få store konsekvenser helt andre steder.

Og fred er lige så skrøbelig. Der er ikke lige meget, hvad der lige nu sker i Ukraine eller i Syrien eller i Etiopien eller i Sudan. Hvad vi gør her, er ikke uden konsekvenser for mennesker helt andre steder i verden – og omvendt. Især i en tid af globalisering kan vi næppe undervurdere den effekt, vores handlinger (eller undladte handlinger) har i dag i verden.

At lære om vandet kan gøre os klogere. Ikke kun fordi, vi forstår mere, hvad vi lever af, men også hvordan vi lever. Vandet kommer fra himlen i millioner af små dråber, samles såvel over og under jorden til bække og floder, søer og oceaner. Vandets kraft ligger – i hvert fald på første blik (mere om det om lidt) – ikke i den enkelte dråbe, men når dråberne er samlet. En enkelt vanddråbe knækker ikke en eneste planke, men en stor bølge kan smadre et helt skib.

Vand er derfor ikke kun livets grundstof, men også en trussel for livet. Der kan være for meget vand på en gang. Styrregn og oversvømmelser har fyldt aviserne de seneste år.

I året 2021 var det oversvømmelsen i Vesttyskland, der vækkede vores opmærksomhed og medfølelse. Vi mennesker i Danmark blev bevidste om, at det kunne lige så godt være sket herhjemme hos os. Selv hvis der i vort lille land er ikke så høje bjerge og så smalle dale som i "Ahrtal", så kender mange mennesker her i landet også til oversvømmelser på grund af styrregn eller stormflod. Og sidste år 2022 ramte oversvømmelsen i Pakistan vel mere end en tredjedel af landets befolkning, det vil sige omkring 75 mio. mennesker – mere end tolv gange så mange, som hele Danmarks befolkning – på en gang.

I Barokkens tid, hvor Händel skrev sin berømte "Watermusic", var man overbevist om, at man kunne håndtere vandets kræfter. Man har opfundet pumper og metalrør, man var klar over vandsøjleens højde og tilsvarende trykforhold. Man kunne bygge bassiner og springvand med fantastiske fontæner, som Händel så glimrende har indfanget i sin musik.

Der blev bygget kanaler og anlagt havne. Diger blev rejst og med Caisson-metoden blev det muligt at bygge midt i floder og i kystområder. Skibene blev større og større og på et tidspunkt var vandet selv blevet en del af drivkraften – nemlig som vanddamp i skibet dampmaskine.

Men samtidigt med formentlig beherskelse af naturen begyndte der også en længsel efter naturen. Og netop naturens vildhed blev hyldet. Bedřich Smetanas "Moldau" eller Johann Strauss "An der schönen blauen Donau" er måske gode eksempler på romantik, man pludselig var villig til at se i vandet. Vi vil komme til at høre andre eksempler end de lige nævnte, men tanken kan godt forblive i baghovedet, mens vi hører denne smukke musik om lidt.

Men der er en tanke mere, jeg vil gerne dele med jer: Og det bliver min tredje bro mellem vand og fred: Vand er kemisk set en kombination af brint og ilt, hydrogen og oxygen. To dele hydrogen og en del oxygen: H₂O.

Og i dag er der meget snak om, hvor meget energi der ligger i netop den kemiske reaktion, hvor de to elementer kommer sammen. Og nu snakker vi – som lovet i begyndelsen – om ild – med "d". Hvis man samler de to dele brint med en del ilt (med "t") og sætter bare lidt ild (med "d") til, så har vi kemisk set en forbrænding. Reaktionen hedder på tysk, som var kemikernes verdenssprog indtil 1945, "Knallgas-Reaktion", fordi den foregår med et brag.

For elever og studenter, som for første gang bliver vidne til denne reaktion, er det altid forbløffende, at to usynlige stoffer i så små mængder, som der er plads til i et reagensglas, medfører så stort en reaktion.

Kemilærere derimod elsker måske netop derfor de timer, hvor eksperimentet skal vises for første gang til eleverne.

Men det er kun en måde at fremstille vand på. En anden måde er at bringe to så adskilte stoffer som syre og base sammen. Begge stoffer kan være truende for livet, fordi de ætser. Vi bruger dem derfor til rensning. Og vi ved, at de skal låses efter brug, så børnene ikke kommer i kontakt med dem. Det, der skal skade bakterierne og kalkpletter, skal ikke bringe vores børn i fare.

Men hvad sker der, når vi bringer to af disse farlige stoffer sammen? Så opstår der to helt nye stoffer, nemlig vand og salt. Og selv hvis alt for meget salt er usundt, som vi har hørt før, så er både salt og vand vigtigt for livet. To livstruende stoffer, de bliver til grundstoffer for livet, hvis man bare sætter dem sammen omhyggeligt og efter bogens regler – findes der et mere forhåbningsfuldt billede for forsoning end dette?

Hvis vi lærer om vandet, om dens muligheder, begrænsninger, dens skønhed og fare, dens symmetri og dens ensartethed, kan vi lære meget om os selv, om vores livsgrundlag, om vores egne muligheder og begrænsninger.

Ikke, at alt kan overføres fra naturen til samfundet ét til ét. Naturfaglig tænkning kan også misbruges, lige som Darwins love ikke gælder i samfundet, som mange troede dengang i 1800- og 1900-tallet.

Men lad os inspirere af vandet, af livet, af naturen, til at finde nye løsninger også for de sociale udfordringer, vi står med. Nye løsninger for freden, for forsoningen, for retfærdighed og for bevarelsen af den natur, vi er så dybt afhængige af. Og lad os udvikle den kraft, som mange samlede dråber kan få, når de først er forenede.

Lad os få en del af den inspiration, som vi så tydeligvis har brug for, fra musikken. Lad os i fællesskab glæde os over dens skønhed, dens harmoni og sammenspil, men lad os også være opmærksomme på de små brud, de dissonanser, som gør musik til så meget mere end bare en kombination af matematik og akustik.

Tak for jeres opmærksomhed.

Haderslev, 1. maj 2023

Piet Schwarzenberger